ఒక బాకీ తీరలేదు

అప్పటికది రెండోసారి - అతను ఆ సందు చివరి దాకా నడిచి, తిరిగి వెనుకకు మళ్ళటం, వైశాఖ మాసపు ఎండ, వీధిలో మనుష్య సంచారం అతి స్వల్పం. మెడమీది నుండి ధారగా కారుతున్న స్వేదాన్ని అదేపనిగా చేతిగుడ్డతో తుడుచుకొంటున్నాడు గాని, శరీరానికి అతుక్కుపోయిన షర్టును ఏం చేయగలడు? పడమటి గాలి ప్రతాపం ఇంకా ప్రారంభం కాలేదు.

రెండు రిక్షాలు ఎదురైతే తప్పుకోలేని సందు. ఇరువైపులా, ఆంధ్రదేశపు అన్ని బస్తీల్లోనూ దర్శనమిచ్చే మురుగు కాలువలు, ఆ పాత పెంకుటింటి ముందు పెద్ద బాదంచెట్టు నీడలో, నులకమంచం మీద కూచొని, యిస్సురస్సురనుకొంటూనే వీధివంక చూస్తున్న ముసలమ్మ అతగాణ్ణి అనుమానంతోగమనిస్తూనే ఉన్నది. ఎవరో ఆఫీసరేమో, అయితే వెనక బిళ్ళ బంట్రోతులేడే, నెత్తికి గొడుగులేదే!

ఇక వుండబట్టలేక ఆ యువకుణ్ణే నిలవేసింది.

"ఎవురికోసం బాబూ అవజాన ఎండలో తిరగతన్నావ్?"

మురళి టక్కున ఆగిపోయాడు. ఎంత చల్లని పిలుపు. అంత గ్రీష్మతాపంలో, చల్లగా దాహం తీరినట్లుగా తను ఎన్నేళ్ళ క్రితమో, ఆంధ్రదేశపు సరిహద్దుల్ని విడిచి పోకముందు నిత్యమూ విన్నమాటలు, నరసారావుపేట గ్రామీణ యాస.

"నాకో ఎడ్రస్ కావాల్సి తిరుగుతున్నానవ్వా, వెంకటస్వామి అని. బస్సు డ్రైవరూ. నా చిన్నతనంలో పొన్నూరులో పని చేస్తుండేవాడు"

"అడ్రేసా... అంటే సిరునామా అంటారా?"

అసాధ్యురాలుగా కనిపిస్తున్నది. తర్జుమా చేసి మరీ చెబుతున్నది.

"అవునవ్వా. ఆలపాటి సుబ్బారాయుడుగారి బస్సుల్లో వుండేవాడు. తరవాత ఆర్టీసీలో చేరాడని తెలిసింది. ఎర్రగా కుదిమట్టసంగా వుంటాడు."

"రా నాయనా - యిట్టాకూసో" వృద్ధురాలు తను జరిగి, చేతికర్రను జరిపి మంచంమీద చోటు చూపించింది. మురళి తన చేతిలోని రెండు పాకెట్లను పక్కనే వుంచి కూలబడ్డాడు.

"సోడా అన్నా తాగినావా బాబూ? వురేయ్ కోటేసూ- పెద్ద గళాసులో కుండనీళ్లు తీసుకరారా. గళాసు సుబ్బరంగా కడుగు నాయనా". అని ఒకరిని ప్రశ్నిస్తూనే ఇంకొకరికి పురమాయించింది. ఈ కోటేసు కోటేశ్వర్రావుఅయి వుండాలి. కోటప్ప కొండదేవుడు ఈ సీమలో యింటింటా ఏదో నామంతో ప్రతిధ్వనిస్తూనే వుంటాడు గదా అనుకొన్నాడు తను.

"మసగ సూపు అయింది నాయనా. ఆ బెల్లంకొండ డాకటేరు యవ్వారం ఏందో శుక్కలాలు ముదిరినై. అపరేసనా సెయ్యాలంటాడు. చలికాలంలో నువ్వు తట్టుకోలేవంటాడు. ఇప్పుడేమో ఎండలు ముదిరినై. ఒక్క సినుకుపడనీ అని తేలేస్తున్నాడు."

ముసలమ్మ చిరునామా సంగతి మట్లాడదు. తన గొడవేమో చెప్పుకొంటూ పోతోంది. "ఇవ్వాళ చస్తే రేపటికి రెండు, ప్యాణి మంచానబడకుండా పోతే అంతే చాలు. ఒకళ్ళచేత చేయించుకోవటమంత వుతుకుష్టం ఇంకోటి లేదు" అయితే ఆ పలుకులన్నీ ఏదో ఒక మౌలిక భారతీయ తత్వాన్ని ఆలోచనల్ని రేకెత్తించేవిగా తనకు తోస్తున్నవి.

'కోట - అప్ప' అని ఈ పల్లీయులు ఆప్యాయంగా పిలుచుకునే ఆ స్వామిలాగానే, ఈ బెల్లంకొండ డాక్టరెవరో చాలా ప్రఖ్యాత వ్యక్తిగా తోస్తున్నాడు. ఉదయం గుంటూరులో టాక్సీ నెక్కినపుడు, ఆ డ్రైవరు కూడా ఏదో ప్రస్తావనలో డాక్టర్ను గురించి చెప్పాడు.

ఆ మారుమూల చిన్న బస్తీలో పేద సాదలకు దృష్టిదానం చేస్తున్న వైద్యుడికి ఏ సదుపాయాలున్నవో తెలియదు. తనకైతే ఎయిర్ కండిషన్డ్ కన్సల్టింగ్ గది. సర్జరీలో అమెరికా నుండి. రష్యానుండి తను స్వయంగా ఎంపికచేసి, దిగుమతి చేసుకొన్న ఆధునిక - అత్యాంతాధునిక పరికరాలన్నీ వున్నాయ్.

లండన్ ట్రాపికల్ డిసీజెస్ మెడికల్ స్కూల్లో తన చదువు ముగించి, వియన్నాలో కంటివైద్యపు స్పెషలిస్టు ట్రైనింగు కోర్సు పూర్తిచేసి, మూడు "బిరుదుల్తో" స్వదేశంలో బోర్డు తగిలించినందుకు - కన్సల్టింగు ఫీజు అయిదు వందలూ, శుక్లాలు అనబడే కాటరాక్ట్ ఆపరేషను నాలుగువేలూ వసూలు చేస్తున్నా - బొంబాయి కఫే పెరేడులో తన సర్జరీకి తరుగులేకుండా వచ్చే సింధీసేట్లు, రాజస్తానీ సెటానీలు, మల్టీ నేషనల్ కంపెనీల డైరెక్టర్లూ, చేతిలో బ్రీఫ్‌కేసుల ఎగ్జిక్యూటివ్స్ - ఎవ్వరూ చిరునవ్వు తప్పితే, నోరు మెదల్చినట్లు ఒక్క స్మృతీ లేదు.

ఆ ఫీజు వాళ్ళ చెక్కు పుస్తకాలను ఒక లెక్కలోదికాదేమో. సంవత్సరం సంవత్సరం పెరుగుతున్న తన ఇన్‌కమ్‌టాక్స్ గురించీ తనెప్పుడూ ఆలోచించలేదు.

ఈ బెల్లంకొండ డాక్టరు, మహా అయితే ఏ ఏభై రూపాయలకో మొత్తం ఆపరేషను ముగించి, జోడు ఇచ్చిందాకా ఛార్జి చేస్తుండాలి - అని తలపోస్తున్నాడు డాక్టరు మురళి.

దుమ్ము, ధూళి, ఎండ, చెమట, ప్రొద్దున అపరిశుభ్రమైన హోటల్లో తిన్న పెసరట్టు కడుపులో దేవురిస్తున్నది. ఆ చికాకులోనే, తిరుగు ప్రయాణంలో ఆ డాక్టరుగార్నొకసారి దర్శిస్తే మంచిదనీ నిశ్చయించుకొన్నాడు.

ఈ వృద్ధవనిత - కావిరంగు పాతచీరె, ముఖాన సగం జారిపోయిన తిరునామం - బహుశః రామానుజ పరంపరో, నడిగడ్డపాలెం వాసుదాస స్వామి వారి ఉపదేశలబ్ధో లేక అంగలకుదురు సుబ్బదాసుగారి దాసకుటి నివాసమో - పేరు రామానుజమ్మ కావచ్చు. తనకా వ్యక్తి తెలీదని చెప్పదు.

పైపెచ్చు దూదేకుల చినబుడేసాయిబు కొట్లో ఐస్‌సోడా తెమ్మని కోటేసును మళ్ళీ తొందరపెడ్తున్నది. విసుగుతో డాక్టరు మురళి తన పాకెట్లు రెండూ సంతరించుకొని లేచి నిలబడ్డాడు.

"వద్దవ్వా నేను సోడా పోతూపోతూ తాగుతాను, మరి వస్తాను. కుండ నీళ్ళకు చాలా థాంక్స్. గన్నేరుచెట్టు ఇంట్లో వుంటాడని పల్నాటి బస్టాండులో తెలిసింది. వెళ్ళి వెతుక్కుంటాను."

పల్నాడు బస్టాండేమిటి, మూడు రోజుల క్రింత తను ఇరవై పైనే ఏళ్ళ తర్వాత అంధ్రదేశంలో రైలుదిగి, తను చిన్నతనంలో చదివిన నిడుబ్రోలు హైస్కూలు నుండి బయలుదేరి, భావనారాయణస్వామి గుడి, ఇదివరలో చూడని భారీ హనుమాన్ల మందిర సముదాయం చుట్టుపక్కల వాకబులు పూర్తిచేసుకొని, అటునుంచి ఏవో గాలి చిరునామాలు ధరించి, గుంటూరు, సత్తెనపల్లి, విజయువాడ ఎక్కడెక్కడ అన్వేషించలేదు? ఈ వేసవిరోజుల్లో బస్సుకాదు గదా టాక్సీల్లో పయనాల సంగతి ఊహించుకోవాల్సిందేగా.

తను పుట్టి పెరిగిన ప్రాంతమే మళ్ళీ మార్చా? ప్లానింగ్ కమీషన్ వారు తెచ్చిన పదజాలం "దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన వున్న వాళ్లు" - తక్కువగానే కనిపిస్తున్నారు. నైదిబ్బలు అనబడే పెంటపోగులు, ఇళ్ళముందు ఎక్కడికీ పయనించలేని మురికి గుంటలు అట్లాగే వున్నా కొత్తగా ధర్శనమిస్తున్న పశువైద్యశాలలు, ప్రాథమిక ఆరోగ్యకేంద్రాలు, ఎరువుల గిడ్డంగులు వ్యాపారులుగానీ, పొగాకు ఎగుమతిదారులో మరి, కట్టించిన నకిలీ ఆర్కిటెక్చర్ భవంతులూ మధ్య మధ్య వరకట్నాల పెద్ద మొత్తాల పుణ్యమా అని వెలిసిన డాక్టర్ అల్లుళ్ళ నర్సింగ్‌హోమ్‌లూ, నర్సింగ్‌హోమ్‌కొక్కొక్క

మందుల షాపూ, ట్రాన్సిస్టర్ రేడియోలకు లెక్కలేదు. నైలాన్‌దుస్తులు, చాలామంది రైతులు గూడా పోలిష్టర్ ధోవతుల్తో కనబడ్డారు.

చిన్నతనంలో అమ్మమ్మ అంటుండే ఈ పేద 'పడమటిసీమ' ప్రజల దరిద్రం వీడిపోయింది. తనదేశం ప్రగతిపథంలో వున్నది. ఆ దృశ్యాల జ్ఞాపకం మళ్ళీ ఆ సంతోషాన్ని స్వల్పకాలమే నిలిపింది. దారిలో నెహ్రూవైన్‌షాపులు, గాంధీమోడరన్‌వైన్సు, గుంటూరు టాక్సీడ్రైవరు చూపిన వారుణవాహిని సర్కారు సారా కొట్లు, వాటి పక్కనే జాలీ క్లబ్బులనబడే చీట్ల పేక జూదశాలలు, సిమెంటు దిమ్మెలమీద గాంధీజీవి పండిట్‌నెహ్రూ పోలికలున్న విగ్రహాలు వీటిని తిలకించి ఏమని తలపోస్తున్నారో అనుకొన్నాడు.

అయినా తనిక్కడికి రావటం. ఈకాల పరిణామాల దస్తావేజుమీద ఆంధ్రదేశంలో సంతకం చేయటానికైతే గాదు. తన సంతకానికి అంత గొప్పతనం వున్నదని భ్రమపడటంలేదు. తనతో వియన్నాలో చదివిన ఫ్రెంచి విద్యార్థి జీన్‌పాల్ క్రిష్టో ఎప్పుడూ ఆవేశంతో అంటుండేవాడు. - "ఫ్రాన్స్ మస్ట్ ఫేస్ ఇట్స్ ఓన్ హిస్టరీ" అని.

అట్లాగే తన ఆంధ్రదేశం గూడా తన చరిత్రను,తన సంస్కృతీ జ్ఞాపకాలను - టెంట్ సినిమా హాళ్ళముందు, గంధర్వకన్యల నామధేయాల్తో వెలిసిన కల్తీ ఫ్రంటేజిగల సినిమా థియేటర్ల ముందు నిలబెట్టిన "ఆమె కామరాత్రులు" పోష్టర్లతోనూ, అర్ధనగ్నంగా వున్న హీరోయిన్ గండ్రగొడ్డలితో విలన్‌గాడి శిరఃఖండనం చేసి, రక్తంతో తిలకం ధరిస్తున్న దృశ్యాలతోనూ తృప్తిపరుచుకొంటుంటే మధ్య తనెవరు? కాకపోతే బొంబాయిలో అరాజక జనారణ్యం మధ్య ఇట్టి పోష్టర్లు నగర సంస్కృతిలో భాగాలుగా కనిపిస్తవి.

ఇక్కడి ప్రశాంత వాతావరణంలో తన చిన్ననాటి సుందర వాస్తవాన్ని ధ్వంసం చేస్తున్నట్లుగా గోచరిస్తున్నవి. టాక్సీ డ్రైవరు ఈ సినిమాలకు పెట్టుబళ్ళు పెడుతున్న సారాకాంట్రాక్టర్లూ, రాజకీయ వ్యాపారం చేస్తున్న పెద్ద భూస్వామ్యపుత్రులు, చిట్‌ఫండ్ కంపెనీల అధినేతలు, నల్లధనం అపారంగా గల రకరకాల వ్యాపారుల్ని గురించి పెద్ద ఉపన్యాసమే దంచాడు.

'వెనక తాగుడు తప్పు. ఇప్పుడు నిత్యఫాషను. తనుగూడా, తన వంశంలో ఎప్పుడూ లేనిది. తాగుతానని' గూడా ఒక సాధారణ సత్యాన్ని అతి సౌమ్యంగా చెప్పాడు.

ఇంకా తాత్సారిస్తే సాయంత్రానికి తను విజయవాడ చేరేది కల్ల. అనుకొంటూ డాక్టర్ మురళి వేసిన మొదటి అడుగుకే ముసలమ్మ కళ్ళెం వేసింది.

"అయితే ఆయన మీకు బంధుగులా?"

"బంధువులు కాదు గానీ..... కావల్సిన వాళ్ళు... అంటే..... ఆయన భార్య కమలమ్మకు నేను కొంచెం బాకీ వున్నాను.. అక్క అని పిలిచేవాణ్ణి... చిన్నతనంలో"

నిజానికి ఒక్కసారే. అదే మొదటిసారి బహుశ చివరిసారి - అమెను అక్కా అని పిలిచింది, సిగ్గుపడుతూ, తలవంచుకుని, ఎన్నేళ్ళు. దశాబ్దాలు? అమె తనకు ఐదురూపాయల నోటు అందించినపుడు.

"నరజలమ ఎత్తినాక ఒక మడిసి యింకో మడిసికి బాకీ వుండడెట్టా? వుంటాడు. బాకీలు తీర్చకపోతే యింకో జలమ ఎత్తాల్నంటారుగా గేనులు"

ఈ ఎండిపోయిన కొమ్మలాంటి ముసలమ్మ - రామానుజులవారు దేవాలయం రాజగోపురం ఎక్కి అప్పటిదాకా అగ్రకులాలవారికే తెలిసిన నారాయణ మంత్రాన్ని సర్వమానవులకు ఎలుగెత్తి ఉపదేశించినట్లుగా. జననమరణాల రహస్యాన్ని వివరిస్తున్నది. మాట్లాడితే మెట్ట వేదాంతం మెట్లు - అని అంటుండేవారు డాక్టర్ వీరభద్రరావుగారు.

వడాలా లేబొరేటరీస్ డైరెక్టరయి అంతర్జాతీయ ఖ్యాతిపొందినా ఆయన తను పుట్టిన కుగ్రామం గురించి నిద్రలో గూడా మరిచిపోయేవారు గాదు. తను పూర్తిగా ప్రవాసి అయిపోయినా, ఆంధ్రదేశానికి తనకూ అనుబంధంగా నిలిచిన గురుసమానులు.

మురళి ఆ ఎండుకొమ్మ ఆలాపిస్తున్న ఆధ్యాత్మిక సంగీతానికి ముగ్ధుడై నిలిచిపోలేదు. మురుగు కాలవమీది నల్లరాతి బండను దాటటానికి కాలువేశాడు. వడగాలి.

"ఎట్టెట్టా? అనుమంటి వడతీత తీస్తున్నది. ఇంత వణ్ణం భోంచేయకుండా యాడికంట ఎల్లేది? తెలవక అడుగుతున్నదనుకో యీ ముసిలిముండ రామానుజమ్మ! మీ డాకటేరు వైద్దుగులికి ఆకలిదప్పులుండవేంది బాబూ? ఎంతలేనోళ్ళయినా, గడపలో చెప్పులిడిసిన ప్యాణికి యింత యిస్తరాకులో పెట్టలేనోళ్ళం కాదు నాయనా!"

డాక్టరు మురళి కొయ్యబారి పోయాడు. తను ఊహించినట్లుగా ఆమె నడుం వంగిలేదు. గడకర్రవలె వుంది. ఎండిన వృక్షశాఖ అనుకొంటే సజీవ హరిత సంగీతం విన్పిస్తున్న వేణువులాగా చేతికర్రతో తన నాపేసింది. పైగా నువ్వు డాక్టరువు కావా అంటున్నది. దివ్యజ్ఞానమా? గాలిలోకి విసిరేసిన గుడ్డి బాణమా? అప్పుడు - ఆమె వైపు నుంచి దృష్టి మరల్చినప్పుడు - ఎదురుగా తను వెతుకుతున్న గన్నేరుచెట్టు. పొరుగింటికీ యీ యింటికీ మధ్య చూరునీళ్ళు పడే జాగాలో. ఎండ తీక్షణతలో తన కళ్ళే యిప్పటిదాకా చూడజాలని చెట్టు.

"నేను డాక్టర్నా? నీకెట్టా తెలుసవ్వా?" అని మాత్రం ప్రశ్నించగలిగాడు, ఆ

సంభ్రమంలోనే. ముసలమ్మ క్షీణహాసాన్ని గమనిస్తూనే.

'ఎట్టానా; తెలిసినోళ్ళు చెబితే'' అంటూనే తన చేయి పుచ్చుకుని యింట్లోకి దారితీస్తున్నది. "మా కమలమ్మ చెప్పలేదా? కోటేసూ - గాబులో నీళ్ళు తోడరా. లచ్చిమీ, దొడ్లో అరిటాకు కోసకరామ్మా- నడివింట్లో నా మనవడి బల్లమీద వడ్డించు'' పురమాయింపుల మధ్యనే తన చేతిలోని పాకెట్లను లంకించుకొన్నది.

"అది గాదవ్వా.... కమలక్కేది? నేనొచ్చింది ఆమెను చూచేందుకే. వెంకటస్వామిని పలకరించేందుకే''

"యెంకటసామి - యెంకటసామి అనుకొంటా ఊరంతా తిరిగావు గామాలు నా మనవరాలి మొగుడి పేరు - యెంకటేసుర్లు''

ఎంత పొరబాటు? ఎండ తాకిడికి తబ్బిబ్బై, తను యిట్లా రెండు పేర్లు అడుగుతూ రామరెడ్డి వీధినుండి ఏంజెల్ టాకీసు సందుగొందులు, కొత్తగా నిర్మాణమవుతున్న శంకరమఠం దాకా తిరిగాడు. ఈ కాలజ్ఞాని అది గూడా పట్టేసింది.

అయినా కమలమ్మ సంగతి చెప్పదు. మురళి వరల బావిలో నీళ్ళు అంతచల్లగా ఉంటాయని అనుకోకుండానే పెద్ద గాబును ఖాళీచేశాడు. కోటేసు యిచ్చిన నీరుకావి ధోవతిని లుంగీగా ముడుచుకొంటున్నా, తనను గురించి కమలమ్మకు ఎవరు చెప్పివుంటారా అని ఆలోచనల తీగను లాగుతున్నాడు. బహుశః తనతో నిడుబ్రోలు హైస్కూల్లో చదివిన భాష్యకరాచార్లు చెప్పివుంటాడు.

అతనొకసారి పదిపన్నెండేళ్ళ క్రితం మెడికల్ రిప్రజెంటేటివ్ ఉద్యోగం ఇంటర్వ్యూకు వచ్చి, హఠాత్తుగా కొలాబాలోనే కలిశాడు. తన సర్జరీకి వచ్చి రికమెండేషనూ తీసుకెళ్ళాడు. అరిటాకు కోస్తున్న 'లచ్మి' అని పిలువబడ్డ ఆమెనూ చూశాడు. కమలమ్మేనని భ్రమ కలగజేసింది. ఆమె చెల్లెలై వుండాలి. తను కల్పనాత్మకంగా యిచ్చిన రామానుజమ్మ పేరు అవాస్తవం కాదు అని మురిసిపోయాడు.

టాటాలో పెద్ద శాస్త్రజ్ఞుడుగా పనిచేసే శాస్త్రి - కవిత్వంలో కల్పనాత్మక వాస్తవం, భావలయ, శబ్దలయ, అంతర్లయ అని వేదుల పద్యాల్ని, క్రిష్ణశాస్త్రి గేయాల్ని, అబ్బూరి కవిత్వాన్నీ - తన తలకెక్కించాలని చేసే ప్రయత్నాలన్నీ స్మృతికి తెచ్చుకుంటున్నాడు. అయితే యీ రామనుజమ్మకు కొడుకులు లేరన్నమాట. కూతురి బిడ్డలయి వుండాలి. యీ లక్ష్మి, కమలమ్మలు.

రామానుజమ్మ విసనకర్ర పుచ్చుకొని అతని ముందు కూర్చొన్నది. మురళి విస్తరిలో చేయి పెట్టకుండానే - "వాళ్ళ సంగతి చెబితేనే అన్నం తినేది'' అని సత్యాగ్రహంలో

మొదటి మాటను ఉచ్ఛరిస్తూ నిలుచుండిపోయాడు.

"తిను - చెబుతా"

"ఉహూ(...."

"వాళ్ళు లేరయ్యా"

"అంటే....?"

"కాలం చెల్లిపోయింది... పోయారు" అన్నది మెల్లిగా.

2

కోటేసు వేసిన నర్సారావుపేట పడక కుర్చీలోనే మురళి మాగన్నుగా నిద్రపోయాడు. పోయాడో లేదో - అది చేతనకు అందని విషయం. రెండు ప్రపంచాల మధ్య తన ఉనికి అనుకోలేదు గాని, యీ అజ్ఞానినని చెప్పుకొంటున్న వృద్ధురాలు అన్న మాటలు తను చేతనావస్థలోనే వున్నట్లు చెబుతున్నవి.

కొందరు జీవులు అప్పులు చేయటానికి జన్మిస్తారు. అప్పులు తీర్చటానికే బ్రతుకుతారు. కాని తన అప్పు యిక తీరదు.

గతమంతా కన్నులముందు, తన తండ్రి అకాలపు చావు. ఇల్లు వేలం పాటలో చరమసంధ్యగా తనకు కన్పించటం. గాలివానలో చెట్టుకొమ్మలు. బంధువుల యీసడింపులు. తల్లి తనతో అన్న మాటలు. పొన్నూరులో తన చదువు వారాల యిళ్ళల్లో పాచిఅన్నం, సరసన కూచొన్న స్వంత బిడ్డకు నెయ్యి, తనకొక విదిలింపు.

కన్యకాపరమేశ్వరి సత్రం అరుగుల మీద పుస్తక పఠనం. మండాది రంగమ్మగారి పూటకూళ్ళింటి వరండాలో చేతిని దిండుగా మడిచి నిద్రించిన రాత్రులు, చలికాలంలో పురోహితుడు సుబ్బరామయ్యగారు తద్దినాల ధోవతిని తనకు కప్పటం, పాత పొన్నూరులో చిన్న కరణం గారింటికి ఆకలితో వెళ్ళినప్పుడు "ఇంకో తద్దినాన్ని తెచ్చావా?" అని ఆ తల్లి మాటల్తో వెనుదిరగటం.

హెడ్‌కానిస్టేబుల్ కొడుకు, తన సహాధ్యాయి- విష్ణుపాదాల సాంబు, పావలాతో సీతమ్మ కొట్లో అట్లు ఆ కిందటి రోజు ఉపవాసాగ్నికి అల్పాహారం. తన మీద జాలితోనో, ప్రేమతోనో సాంబు యింటికి పిలిచినా - నల్లమందు తిని నిద్రపోయి వంటచేయని తల్లితో విసిగి తమ బంధువు కమలమ్మ యింటికి దారి తీయటం.

గోడలు చవుడు పట్టినట్లున్నా కళ కళలాడుతున్న ఇల్లు. ఏదో పుస్తకం చదువుకొంటున్నది. రవివర్మ సరస్వతీదేవి పటం. తన కడుపులో మూడవపూట ఆకలి.

ఆమె చిరునవ్వుతో సగం తీరిన ఆకలి. కన్నతల్లి జబ్బుతో వున్న బిడ్డకి అందించే అభయముద్ర. వాకిలికి పూసలతెర రంగులు.

"బ్రాంబలబ్బాయి గదూ?"

తన తల వూగలేదు. ఊగింది సొంబు శిరస్సు.

గదిలో నల్ల బండల్ని కడిగింది. ముగ్గు పెట్టింది. దాని మీద కడిగిన కుంపట్లో బొగ్గుల అగ్ని తళతళలాడుతున్న యిత్తడి గిన్నెలో బియ్యం. "రా బాబూ" - అన్నది.

బావి దగ్గిర బొక్కెనతో నీళ్ళు తోడియిస్తూ "ఏ పాపం చేశానో పిల్లలు తిరిగే యిల్లు కాదు నాయనా. మడితో వండుకో" అంటున్నది. కందిసున్ని,నెయ్యి, పెరుగు, తిని అక్కడే నిద్రపోయాడు. లేచింతర్వాత అరటిపండు పెట్టింది. పోతూంటే "ఇబ్బందయితే మొగమాటపడకు. మా యింటికి రా" అన్నది.

తను కన్నీళ్ళు ఆపుకొని మాటరాక వెళ్ళిపోయాడు. ఎక్కడైనా కనబడితే వెంకటేశ్వర్లు గుబురు మీసాల సందునుంచి చిరునవ్వుతో పలకరించే వాడు. పావలా బిళ్ళ యిస్తాడని తను తప్పించుకు పోయేవాడు.

చివరికి ఆ పావలా బిళ్ళతోనే, అటెండర్ సాయిబుకిచ్చి తను చివరి రోజున యస్.యస్.యల్.సి. పుస్తకం తెచ్చుకొన్నది. తను పాసయినానని మంచి మార్కులొచ్చాయని చెప్పటానికి కమలమ్మ యింటికి వెళ్ళాడు.

జ్ఞాపకాలు, జ్ఞాపకాలు. చరిత్ర. విధివిలాసం నెపోలియన్ మాటలు - డెస్టినీ. డెస్టినీ!

తన తల నిమిరి-అయిదు రూపాయలనోటు చేతిలో పెట్టింది. "ఎందుకక్కా?"

"పనికివస్తుంది"-నవ్వు.

మద్రాసుకు నిడుబ్రోలు ఉండి ఆ రోజుల్లో నాలుగు రూపాయల పావలా టిక్కెట్టు. పాసింజెర్ నత్తనడక బండి. ఫస్టులైన్ బీచ్. బ్రిటిష్ షిప్పింగ్ కంపెనీ. చేతిలో తన మార్కుల పుస్తకం ఒక్కటే గాదు. కమలమ్మ చిరునవ్వు ఆశీర్వాదం.

తక్కిన విషయమంతా చరిత్రే. స్టీమర్‌లో పాయిఖానాలు, స్టీలునేలలు కడ్డీలు కడుగుతూ స్కాట్లెండులో అడుగుపెట్టడం. షిప్పింగ్ కంపెనీ హెడ్డాఫీసులో మద్రాసు మేనేజరు ఉత్తరం యిచ్చినప్పుడూ డెస్టినీ.... డెస్టినీ...పనిచేసింది.

ఎడిన్‌బరోలో తన సైన్సుచదువు. సిడ్వాల్, ఎలియట్, హ్యారిస్ తన టీచర్లు, లండన్ స్కూల్లో స్కాలర్‌షిప్. నాలుగేళ్ళు. రెండేళ్ళ ఇంటరన్‌షిప్. ఫ్రాన్సులో సెలవులు

గడపడానికి సేవింగ్స్. కాని తను వెళ్ళింది వియన్నాకు.

ఇది మామూలు దారిగాదు. అప్పులదారి. ఇన్నేళ్ళ తర్వాత యీ అప్పులన్నీ తీర్చాలని తనకెందుకు సంకల్పం కలిగింది? తన తల్లి అప్పు తీర్చగలడా? తక్కినవి జ్ఞాపకం చేసుకొంటూ ఒక్కటొక్కటే తీరుస్తున్నాడు. ఇదొక శృంఖలిక.

ఈ చైన్‌కు మొదటి లింకు - కమలమ్మ. ఎవరి ప్రేరణ? జడతనుండి మేల్కొలుపు - గతం నుండి జ్ఞానం, దారినిండా అప్పులు. అప్పులు వాటినుండి పారిపోయి తనెట్లా మనిషవుతాడు. డాక్టరు శాస్త్రి వినిపించే పాటలు. తను మరిచిపోయిన తెలుగు భాషను, మాతృశబ్ద తరంగాల్ని మళ్ళీ గుర్తుకు తెచ్చిన పాటలు.

కాని యీ విధి స్వరూపం ఏమిటి? తనకు బిడ్డలు లేరని కుమిలి కుమిలి, కమలమ్మ 'గ్లకోమా' కంటి జబ్బుతో చనిపోయిందా? తను కంటి డాక్టరా? ఆమెది ఆ జబ్బే ఎందుకు కావాలి? ఈ రామానుజమ్మ యివన్నీ చెప్పి తన మనఃశాంతిని ఎందుకు కాల్చివేసింది? వెంకటేశ్వర్లూ పోయాడు. శాస్త్రి పాటలో వలె.

"లోపలి చీకటిలో, గదిగదిలో మూల్గులు వినవచ్చే ఎద ఎదలోని ఎవరో తిలక్ పాటట కమలమ్మ లేని లోకంతో అతనికి పని తీరిపోయింది.

3

కరెంటు ఆఫీసుతో పనిచేసే కమలమ్మ మరిది - లక్ష్మి భర్త కోటేసు తండ్రీ - వచ్చి తనను నిద్రలేపాడు.

"చీకటి పడ్తున్నది" బయట టాక్సీ డ్రైవరు - పొద్దుట్నుంచీ పోలీస్ స్టేషను ముందు తను నిలబెట్టినవాడు వచ్చాడు. గాబోలు.

మురళికి రామానుజమ్మ ఎండలో ఆరబెట్టిన తన షర్టుతెచ్చి యిచ్చింది. "జేబు నిండా అన్ని నోట్లు, అవజాన పారేశావు" అంటున్నది.

కోటేసు చల్లటి మజ్జిగ గ్లాసు, సోడా సీసా అందిస్తున్నాడు. తను అవేమీ పట్టించుకోవటం లేదు. రామానుజమ్మ వంకనే చూస్తున్నాడు. అవును రాలిపోతుంది. చెట్టున పండి మగ్గిపోయిన పండులాగా, మళ్ళీ కనబడదు గదా ఇంకో అప్పు.

మురళి కళ్ళనిండా అశ్రుజలంతో, కంఠం నిండా వెలక్కాయలతో నుంచున్నాడు. బయట టాక్సీడ్రైవరు, రాత్రికి బెజవాడలోతను ఎక్కవలసిన రైలుబండి, ఆ యిల్లంతా ఒక్కసారి కలియజూశాడు.

అందులో వస్తువులు అన్నీ కలిపినా, తను న్యూయార్క్‌కు విమానంలో రానూపోనూ

పెట్టిన ఖర్చంత వుండదు. కాని యీ రామానుజమ్మ, ఆమె మనవడి భార్య కమలమ్మ, వెంకటేసులూ, యీ కోటేసూ, లక్ష్మి వీళ్ళకు విలువకట్టగలడా?

"అవ్వా...."

ఎట్లా గ్రహించిందో - "రాకడ పోకడ నీచేతుల్లో లేదయ్యా" అంటున్నది.

"అది కాదవ్వా. ఇందులో కమలమ్మక్కకు తెచ్చిన చీరె వుంది" - అది తను హైదరాబాదు విమానాశ్రయంలో కొన్నది. చీరె కొనటం మొదటిసారి. రెండో పాకెట్‌లో కరాచివాలా బొంబాయి స్వీట్లు, తన జేబులో ఆనాటి అయిదురూపాయల నోటు విలువ అయిదువేలు. అన్నీ ఆమెకు అందించాడు.

"నువ్వు కంటి ఆపరేషన్ నాచేత చేయించుకోవా- అని అడగాలనుకొన్నాను. ఇప్పుడు అడగను. బెల్లంకొండ డాక్టరుది మంచి హస్తవాసి" అన్నాడు.

"అప్పు తీరస్తున్నావా? బాబూ?" అంటున్నది.

డాక్టరు మురళి మాట్లాడలేదు. టాక్సీ ఎక్కాడు.

❁ స్వాతి - ఏప్రిల్ 1991

"There are seekers of wisdom,
and seekers of wealth
I seek Thy company
so that I may sing"

-Tagore